

פרשת בשלח תשע"ו

Adk1010@gmail.com

הרב ארי דוד קאהן

1. שמות פרק טז, א-לו

(א) ויסעו מאילים ויבאו כל-עדת בני-ישראל אל-מדבר-סין אשר בין-אילם ובין סיני בחמשה עשר יום לתדש השני לצאתם מארץ מצרים: (ב) וילוונו כל-עדת בני-ישראל על-משה ועל-אהרן במדבר: (ג) ויאמרו אליהם בני ישראל מיייתן מותנו בידה' בארץ מצרים בשבתנו על-סיר הבשר באכלנו לחם לשבע כפי הוצאתם אתנו אל-המדבר הזה להמית את-כל-הקהל הזה ברעב: ס (ד) ויאמר ה' אל-משה הנני ממטיר לכם לחם מן-השמים ויצא העם ולקטו דבר-יום ביום למען אנסנו הילך בתורתך אם-לא: (ה) והיה ביום הששי והכינו את אשר-יביאו והיה משנה על אשר-ילקטו יום יום: ס (ו) ויאמר משה ואהרן אל-כל-בני ישראל ערב וידעתם כפי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים: (ז) ובקר וראיתם את-כבוד ה' בשמעו את-תלונתכם עליה' ונחנו מה כפי תלוננו עלינו: (ח) ויאמר משה בתת ה' לכם בערב בשר לאכל ולחם בבקר לשבע בשמע ה' את-תלונתכם אשר-אתם מליגים עליו ונחנו מה לא-עלינו תלונתכם כפי עליה': (ט) ויאמר משה אל-אהרן אמר אל-כל-עדת בני ישראל קרבו לפני ה' כפי שמע את תלונתכם: (י) ויהי כדבר אהרן אל-כל-עדת בני-ישראל ויפגו אל-המדבר והנה כבוד ה' נראה בעיניו: פ (יא) ויזכר ה' אל-משה לאמר: (יב) שמעתי את-תלונת בני ישראל דבר אליהם לאמר בין הערבלים תאכלו בשר ובבקר תשבעו-לחם וידעתם כפי אגני ה' אליהם: (יג) ויהי בערב ותעל השליו ותכס את-המחנה ובבקר היתה שכבת הטל סביב למחנה: (יד) ותעל שכבת הטל והנה על-פני המדבר נק מחספס נק כפפר על-הארץ: (טו) ויראו בני-ישראל ויאמרו איש אל-אחיו מן הוא כפי לא ידעו מה-הוא ויאמר משה אליהם הוא הלחם אשר נתן ה' לכם לאכלה: (טז) זה הדבר אשר צננה ה' לקטו ממנו איש לפי אכלו עמר לגלגלת מספר נפשתיכם איש לאשר באהלו תקחו: (יז) ויעשו-כן בני ישראל וילקטו המרבה והממעט: (יח) וימדו בעמר ולא העדיף המרבה והמעט לא החסיר איש לפי-אכלו לקטו: (יט) ויאמר משה אליהם איש אל-יותר ממנו עד-בקר: (כ) ולא-שמעו אל-משה ויותרו אנשים ממנו עד-בקר ויגרו ויקצרו עליהם משה: (כא) וילקטו אתו בבקר בבקר איש כפי אכלו ותם השמש ונמס: (כב) ויהיו ביום השישי לקטו לחם משנה שני העמר לאחד ויבאו כל-נשיאי העדה ויגידו למשה: (כג) ויאמר אליהם הוא אשר דבר ה' שבתון שבת-קדש לה' מתר את אשר-תאפו אפו ואת אשר-תבשלו בשלו ואת כל-העדר הנחו לכם למשמרת עד-הבקר: (כד) ויגידו אתו עד-הבקר כאשר צננה משה ולא הבאיש ורמה לא-היתה בו: (כה) ויאמר משה אכלהו היום כפי-שבת היום לה' היום לא תמצאהו בשדה: (כו) ששבת ימים תלקטוהו וביום השביעי שבת לא יהיה-בו: (כז) ויהי ביום השביעי יצאו מן-העם ללקט ולא מצאו: ס (כח) ויאמר ה' אל-משה עד-אנה מאנחם לשמר מצותי ותורתך: (כט) ראו כפי-ה' נתן לכם השבת על-כן הוא נתן לכם ביום הששי לחם יומים שבו איש תחתיו אל-יצא איש ממקומו ביום השביעי: (ל) וישבתו העם ביום השביעי:

2. רשב"ם שמות פרשת בשלח פרק טז פסוק כג

(כג) ויאמר אליהם הוא אשר דבר י"י - מיום הראשון ואני לא הגדתי לכם. ומשה נתכוון שיהיו תמיהים כשימצאו משנה להודיע להם עתה כבודו של יום השבת:

3. תלמוד בבלי מסכת שבת דף קיח עמוד ב

אמר רב יהודה אמר רב: אלמלי שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהן אומה ולשון, שנאמר ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקט וכתוב בתריה ויבא עמלק. אמר רבי יוחנן משום

רבי שמעון בן יוחאי: אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן - מיד נגאלימ, שנאמר כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי וכתוב בתריה והביאותים אל הר קדשי וגו'.

4. מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק טז פסוק כז

ויהי ביום השביעי וגומ' אלו מחוסרי אמנה שבהן.

5. חזקוני שמות פרשת בשלח פרק טז פסוק כג

הוא אשר דבר ה' שאמר למעלה והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו. ואת כל העדף על הראוי לשתי סעודות של שחרית וערבית של יום הששי הניחו לכם למשמרת עד הבקר של שבת גזרת מלך שלא יסריח והוא הדין לסעודת מוצאי שבת.

6. אבן עזרא שמות (הפירוש הארוך) פרשת בשלח פרק טז פסוק כז

ויהי ביום השביעי לרדת המן, יצאו ללקוט לראות היעמדו דברי משה:

7. ר' חיים פלטיאל שמות פרשת בשלח פרק טז פסוק כג

הוא אשר דבר יי. פי' רש"י מכאן שמשה לא העיד עד הנה. וא"ת היאך נתעצל כל כך והא כבר נצטווה במרה, ופי' מורי דשמא הק' י"ש צוה לשבות בשביעי ומשה לא ידע באיזה יום מן השבוע לשבות אף על גב שאמרו מי שהולך במדבר ולא ידע מתי שבת משמר יום אחד לששה וכבר עבר יותר מו' ימים משנצטווה כדפי' לעיל מ"מ כיון שהמן היה יורד מידי יום יום בלא שינוי היה יודע בטוב שעדיין לא הגיע לשבת אבל השתא שמצאו פי שנים אז הכיר ואמר הוא אשר דבר.

8. תלמוד בבלי מסכת שבת דף סט עמוד ב

אמר רב הונא: היה מהלך (בדרך או) במדבר, ואינו יודע אימתי שבת - מונה ששה ימים ומשמר יום אחד. חייא בר רב אומר: משמר יום אחד ומונה ששה. במאי קמיפלגי? מר סבר: כברייתו של עולם, ומר סבר: כאדם הראשון.

9. ר' חיים פלטיאל שמות פרשת בשלח פרק טז פסוק כז

יצא[ו] מן העם ללקוט. ארז"ל אלמלא שמרו ישראל שבת ראשונה אין כל בריה שולטת בהם. תימ' מה חילול היה הא לא מצאו ומחשבה רעה אין הק' מצ(ט)רפה למעשה, וי"ל שיצאו חוץ לתחום שבת ובזה חללוהו.

10. חזקוני שמות פרשת בשלח פרק טז פסוק כז

יצאו מן העם ללקוט וחללו את השבת בהוצאת כליהם, וכבר אמר שבתון שבת קדש לה' מחר.

11. ספורנו שמות פרשת בשלח פרק טז פסוק כז

(כז) יצאו מן העם. מן המחנה אל מקום רחוק חושבים למצא ממנו שם, כי לא נאמנה את אל רוחם: ללקוט. וזה היה חלול שבת בלי ספק אם היו מלקטים הדבר ממקום גדולו, כאמרם ז"ל האי מאן דתלש כשותא מהזמי והיגי חייב משום תולש (שבת קז ב):

12. אור החיים שמות פרשת בשלח פרק טז פסוק כז

(כז) ולא מצאו. פירוש שאם מצאו היו לוקטין:

13. מלבי"ם שמות פרשת בשלח פרק טז פסוק כז

(כז) ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט. לא רצו לקבל ע"ע מצות שבת שישבתו יום אחד ממלאכה, כי חשבו שבזה יבצר חלק שביעית ממחיתם, שבכל יום ישא עבודתם פרי מזון היום ההוא, ובשבת שינוחו ממלאכה יחסר להם מזון היום:

14. שכל טוב (בובר) שמות פרשת בשלח פרק טז

אשר נתן ה' לכם לאכלה. מששת ימי בראשית היה מזומן לכם בשחקים ועכשיו נתנו לכם,

15. כתר יונתן שמות פרשת בשלה פרק טז פסוק כט

(כט) ראו כי יי נתן לכם את השבת בעבור כן הוא נותן לכם ביום הששי לחם לשני ימים שהו [שרו] איש במקומו ולא תטלטלו כלום מרשות לרשות חוץ [לבד] מארבע אמות ולא יצא איש ממקומו ללכת חוץ משני אלפים אמות ביום השביעי:

16. רש"י שמות פרשת בשלה פרק טז פסוק כט

(כט) ראו - בעיניכם כי ה' בכבודו מזהיר אתכם על השבת, שהרי נס נעשה בכל ערב שבת לתת לכם לחם יומים: שבו איש תחתיו - מכאן סמכו חכמים ארבע אמות ליוצא חוץ לתחום, [ג' לגופו, וא' לפישוטה ידים ורגלים]: אל יצא איש ממקומו - אלו אלפים אמה של תחום שבת, ולא במפורש, שאין תחומין אלא מדברי סופרים, ועיקרו של מקרא על לוקטי המן נאמר:

17. הדר זקנים על התורה שמות פרשת בשלה פרק טז פסוק כט

(כט) כי ה' נתן לכם השבת. בפסוק זה כ"ד תיבות. כנגד כ"ד פרקים שבמסכת שבת. נתן לכם ולא כתב נותן דיום שבת נתן להם למנוחה משעה שהיו במצרים. לפי שכל הבניינים שהיו עושים בשבת היו נופלים מיד ופרעה שאל על מה ולמה. א"ל משה לפי שאין להם מנוחה. נתן לישראל יום שבת למנוחה:

18. שמות רבה (וילנא) פרשת שמות פרשה א סימן כח

ד"א וירא בסבלותם ראה שאין להם מנוחה הלך ואמר לפרעה מי שיש לו עבד אם אינו נח יום אחד בשבוע הוא מת, ואלו עבדיך אם אין אתה מניח להם יום אחד בשבוע הם מתים, אמר לו לך ועשה להן כמו שתאמר, הלך משה ותקן להם את יום השבת לנוח,

19. שמות רבה (וילנא) פרשת שמות פרשה ה

יח [ה, ו - ט] ויצו פרעה ביום ההוא, מלמד על הרשע שלא עכב לעשות עמהן רע, וזו היתה גזירה רביעית, והנוגשים אצים לאמר אלו המצרים, השוטרים, אלו זקני ישראל, לא תוסיפון לתת תבן לעם ואת מתכונת הלבנים, מכאן אתה למד שחשבון היה על כל אחד ואחד כמה לבנים יעשו ביום, ולכך העביד בהן בתחלה בפה רך, כדי שיעשו הלבנים בכל כחם ולראות כל יכולת שלהם ולפי מספר שעשו ביום הראשון גזרו עליהם לעשות כל הימים, כי נרפים הם, אמר רשב"י התחיל מחרק עליהם שיניו ואומר נרפים אתם לשון טינוף הוא, ישתחקו עצמותיו קדושים הם, על כן הם צועקים לאמר וגו' תכבד העבודה על האנשים, מלמד שהיו בידם מגילות שהיו משתעשעין בהם משבת לשבת לומר שהקדוש ב"ה גואלן, לפי שהיו נוחין בשבת, אמר להן פרעה תכבד העבודה על האנשים ויעשו בה ואל ישעו וגו', אל יהו משתעשעין ואל יהו נפישין ביום השבת.

20. מלבי"ם שמות פרשת בשלה פרק טז פסוק טז

(טז) זה הדבר. רק יש בו צווים ואזהרות ולמודים לדורות הבאים איך יתנהג האדם בבקשת הפרנסה והזמנתו: א] שלא ילקטו ממנו יותר מן הצורך לעשות ממנו אוצרות וסחורה רק לקטו איש לפי אכלו, וכן ילמדו דורות הבאים שאין ראוי לאדם לאסוף ולכנוס יותר מן הצורך שזה ממעוט בטחוננו, וכ"ש המרבה בסחורה לאסוף עושר ונכסים ולא ישליטנו האלהים לאכול ממנו, וכמ"ש יגיע כפיך כי תאכל, ר"ל אם לא תיגע רק על ההכרחי מה שצריך לך לאכול לא יותר, אז אשריך בעוה"ז וטוב לך בעוה"ב, ב] שלא ירבה באכילה יותר מדאי ולא ירעיב א"ע רק צדיק אוכל לשובע נפשו, וע"ז היה עומר לגלגלת, ג] שכל איש מחוייב במזונות אשתו ובניו, ועז"א מספר נפשותיכם שכל איש לנפשות אשר באהלו תקחו, ובל יאמרו שאשתו ובניו ילכו וילקטו בעצמם, כי היא צריכה להיות צנועה באהל, והבנים ילמדו בחדר הורתם:

21. ספר בית אלקים - שער היסודות - פרק שבעה ועשרים

ונראה כי מצות שבין אדם לחבירו יש לו לאדם שכר בעוה"ז ג"כ יותר ממצות שבין אדם למקום, כי עיקר שכרן בעוה"ב, והרי רוב אותן השנויות שאדם אוכל פירותיהן בעוה"ז הן ממה שבין אדם לחבירו, כיבוד אב ואם וגמילות חסדים וכו', וכן תורתנו היא כוללת כל הדברים שנבראו בעולם כי הוא צוה ונבראו ואסר והתיר בהן כפי מה שרצה, בקרקעות, בצמחים, בבעלי חיים, באדם, להורות כי מי שבראן יש לו יכולת לצוות עליה, וכן ברא הזמן והתיר ששת ימי המעשה ואסר יום השבת וימים טובים, להורות כי הוא ברא את העולם בששת ימים ובשביעי שבת וינפש, ואע"פ שישראל היו שומרים השבת במצרים, הוצרך שיצטוו בו במרה ובמתן תורה בעשרת הדברות, כי לא כולם היו שומרים אותו אלא הישרים שבהם, וגם לא בכל מה שצריך לזהר במלאכת שבת אלא מן המלאכות הכבדות, ולכן נאמר להם בעשרת הדברות זכור את יום השבת לקדשו, שהיה כמעט נשכח והיו צריכין לזכרו, לא שתהיה מצוה מחודשת שלא היו עושין אותה קודם, ולכן אמר לקדשו בקדושה יתירה ממה שהיית נוהג בו ע"כ:

22. בן איש חי ר' יוסף חיים מבגדאד דרוש לשבת הגדול דרוש ג' (ע' רסח)

והנה נודע, כי קדושת השבת הנעשית על ידי האדם, הוא השמירה של השבת, שהאדם שומר אותה ואינו עושה בו מלאכה, זו היא הקדושה שתהיה לשבת על ידי האדם, כי כן מפורש, ככתוב זכור את יום השבת לקדשו, ובמה תקדשו, הוא על ידי כי ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך, ויום השביעי שבת לה' אלהיך, לא תעשה כל מלאכה וכו', וידוע שישראל שמרו שבת במצרים, אך חטאו בעבודה זרה של מצרים, הוא הטלה, דכתיב בהו גוי מקרב גוי (דברים ד'), מה אלו עובדי עבודה זרה, אף אלו עובדי עבודה זרה. ומחמת כן היה צער גדול לשבת במצרים, דאף על פי שבאמת שמרו אותה ישראל, לא נחשבה שמירה זו לקדשו, ונחשב כאילו לא שמרו אותה, יען כי במה תחשב שמירתו לקדושתו, הוא מטעם מעשה ידי אדם עדיף, ואם באמת סברי ישראל מעשה ידי אדם עדיף, ולהכי שומרים השבת כדי לקדשו, איך היו עובדי עבודה זרה, והלא אין טענה לעבוד עבודה זרה, אלא משום דמעשה שמים עדיף, ולכך אומרים אם הקדוש ברוך הוא אינו חפץ בעבודה זרה למה אינו מבטלה, ולהכי אי אית להו מעשה ידי אדם עדיף, למה עובדים עבודה זרה, היה להם לבטלה, אלא ודאי לית להו האי סברא דמעשה

אדם עדיף, וכיון דלית להו האי סברא, מוכח דאין כונתם בשמירת השבת לקדשו, אלא בעבור מנוחת גופם עבדי, לנוח יום אחד בשבוע, ונמצא צער גדול היה ליום השבת במצרים, בזמן שהיו ישראל עובדי עבודה זרה במצרים.

23. שו"ת תורה לשמה סימן סג

ומה ששאלתם כיצד היתה הברכה שלו הנה נמצא כתוב להרמ"ע ז"ל במאמרי השבתות שלעתידי בסעודת לויתן יוציאו את צנצנת המן ויאכלו ויברכו המוציא לחם מן השמים ע"ש ונראה לי דישראל היו מברכים על המן הממטיר לחם מן השמים כמו לישנא דקרא דכתיב הנני ממטיר לכם לחם מן השמים וברוך ה' יודוע. והיה זה שלום ואל שדי ה' צבאות יעזור לי. כ"ד הקטן יחזקאל כחלי נר"ו.